

नेपाल, गण्डकी प्रदेश, तनहुँ, व्यास नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड ८, संख्या : ३, असार ३१ गते, २०८१ साल

व्यास नगरपालिकाको नगर सभाले पारित गरेको तल लेखिए बमोजिमको ऐन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (३) बमोजिम सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ।

भाग १

व्यास नगरपालिका जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१

सभाबाट पारित मिति : २०८१।३।२५

प्रस्तावना : व्यास नगरपालिका क्षेत्रभित्रका नदी, ताल, पोखरी तलैया, जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण गर्न, जलचर तथा जलीय जैविक विविधताको दिगो उपयोग गर्न, जलस्रोत र जलचरमा आश्रित समुदाय बीचको आध्यात्मिक तथा साँस्कृतिक अन्तर-सम्बन्ध र अन्तर-निर्भरता समेत सुदृढ गर्न तथा जलचरमा आधारित जीविकोपार्जनको प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गरी नागरिकको आर्थिक हितको समेत सम्बर्द्धनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २२६, जलचर संरक्षण ऐन, २०१७ को दफा ५ (ग) र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम व्यास नगरपालिकाको नगर सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद १ प्रारम्भिक

- संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम “व्यास नगरपालिका जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१” रहेको छ।
(२) यो ऐन व्यास नगरपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।
- परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-
(क) “औजार” भन्नाले जलचरलाई समाउनु, पक्रनु, मार्नु वा सङ्कलन गर्न प्रयोग हुने सबै किसिमका औजार, उपकरण, साधन वा सामग्री, विष्फोटक पदार्थ तथा महाजाल,

- करेन्ट जाल, साधारण जाल, चौंदी जाल र भर्रेल, बल्ल्छी, खुकुरी, भाला, दुवाली थुन्ने, पहाई टेक्ने, तिर कोच्ने, घन र मेशिन समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ख) “कार्यपालिका” भन्नाले व्यास नगरपालिका नगर कार्यपालिका सम्भन्नु पर्छ ।
- (ग) “कार्यसमिति” भन्नाले यस ऐनको दफा २५ बमोजिम दर्ता भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको दफा २९ बमोजिम गठन भएको कार्यसमिति सम्भन्नु पर्छ ।
- (घ) “कोष” भन्नाले यस ऐनको दफा ३१ बमोजिम स्थापना भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको कोष सम्भन्नु पर्छ ।
- (ङ) “नगरपालिका” भन्नाले व्यास नगरपालिका सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “जलचर” भन्नाले नदी नाला, खोला वा ताल तलैया, पोखरी, प्राकृतिक वा कृत्रिम जलाशय, नहर, कुलो, मुल र तिनीहरुको स्रोत तथा मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिंजडा (केज) वा जलचर ह्याचरी भित्र बस्ने घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, गंगटा, कछुवा, ओत र अन्य जलीय स्तनधारी जीव तथा जलमा आश्रित पंक्षी लगायत अन्य जलचर तथा जुनसुकै जीव सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “जलचरमा आश्रित समुदाय” भन्नाले नदी नाला, खोला, ताल तलैयामा रहेका जलचरमा आशिक वा पूर्ण रुपमा आधारित भई जीविकोपार्जन गर्ने समुदाय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ज) “जलीय जीव” भन्नाले नदी नाला, खोला, ताल वा पोखरी, मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिंजडा (केज) वा जलचर ह्याचरी भित्र बस्ने घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, कछुवा, ओत र अन्य जलीय स्तनधारी जीव तथा जलीय वनस्पती लगायत अन्य जलचर तथा जुनसुकै जीव सम्भन्नु पर्छ ।
- (झ) “जलचर सङ्कलन” भन्नाले जल भित्र बस्ने जुनसुकै जीव समाउन, पक्रन, मार्ने वा सङ्कलन गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (ञ) “जलीय जैविक विविधता” भन्नाले नदी, खोला र तालमा रहने जीवहरुको भिन्नता, प्रकार र जम्मा संख्या तथा तिनीहरु बिचको अन्तरसम्बन्ध र प्राणी, वनस्पती तथा सुक्ष्म जीवाणुहरुमा पाइने विविधता र तिनीहरुको संयोजन सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले आनुवंशिक विविधता (जेनेटिक डाइभर्सिटी), जातीय वा प्रजातीय वा प्रजातिगत (स्पेसिस डाइभर्सिटी) विविधता र पारिस्थितिक प्रणालीको विविधता (इकोसिष्टम डाइभर्सिटी) समेतलाई जनाउँछ ।
- (ट) “ताल” भन्नाले कुण्ड, पोखरी, ताल, दह, तलाउ, प्राकृतिक वा कृत्रिम जलाशय, सिमसार, मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिंजडा (केज) तथा माछा पालन गरेको धान खेत समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ठ) “तोकिएको वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।
- (ड) “दिगो उपयोग” भन्नाले जलचर, जलीय जैविक विविधता र जलीय जैविक विविधताका अवयवहरुको उपयोगबाट जलचर तथा जलीय जैविक विविधता र जलीय जैविक विविधताका अवयवहरु दीर्घकालीन रुपमा नघट्ने तथा पूर्ववत् अवस्थामा रहन सक्ने तथा दीर्घकालीन रुपमा सञ्चित कायम गर्न सक्ने सीमा भित्र रहने गरी गरिएको सदुपयोग सम्भन्नु पर्छ ।
- (ढ) “नदी” भन्नाले नदी, खोला, नाला, खहरे, नहर, कुलो, मुल र तिनीहरुको स्रोत तथा मत्स्य पालनका लागि जडान भएको पिंजडा (केज), जलचर ह्याचरी समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ण) “परिषद्” भन्नाले दफा १७ बमोजिमको जलचर तथा जलीय जैविक विविधता समन्वय परिषद् सम्भन्नु पर्छ ।

- (त) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले व्यास नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्झनु पर्छ ।
- (थ) “मत्स्य भन्दाइ (फिस ल्याडर)” भन्नाले जलचरको आवागमनको लागि नदी वा तालमा राखिएको वैकल्पिक बाटो सम्झनु पर्छ ।
- (द) “मिचाहा प्रजाति” भन्नाले जलीय वनस्पती वा जलचरको कुनै त्यस्तो प्रजाति जुन स्थान विशेष वा पारिस्थितिकीय प्रणालीको रैथाने प्रजाति नभई, तिब्र प्रजनन र छिटो फैलन सक्ने क्षमता र प्रकृति वा गुणको कारणले आफ्नो प्राकृतिक विगत वा हालको बासस्थान भन्दा बाहिरको स्थान विशेष वा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा स्थापित भै जैविक विविधता, वातावरण, आर्थिक कृयाकलाप र मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा पार्न सक्ने प्रजाति सम्झनु पर्छ ।
- (ध) “लाभको समन्यायिक वितरण” भन्नाले सामुदायिक नदी वा तालको संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग र माछा तथा अन्य जलचरको बिक्री वितरण, पर्यापर्यटन जस्ता माध्यमबाट सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहले आर्जन वा प्राप्त गरेको लाभको आफ्नो समूहका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा विपन्न सदस्यलाई समन्यायिक रूपमा वितरण गरिने लाभ सम्झनु पर्छ ।
- (न) “वडा” भन्नाले व्यास नगरपालिका अन्तर्गत रहेका वडा सम्झनु पर्छ ।
- (प) “विधान” भन्नाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विधान सम्झनु पर्छ ।
- (फ) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा १५ बमोजिम गठन भएको जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ब) “सभा” भन्नाले व्यास नगरपालिकाको नगर सभा सम्झनु पर्छ ।
- (भ) “समूह” भन्नाले सामुदायिक नदीको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक बाँडफाँड गर्न दफा २५ बमोजिम दर्ता भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह सम्झनु पर्छ ।
- (म) “सामुदायिक नदी” भन्नाले सामुहिक हितको लागि नदी, खोला वा नालाको विकास, संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक बाँडफाँड गर्न दफा २५ बमोजिम समुदायलाई व्यास नगरपालिकाले सुम्पिएको वा हस्तान्तरण गरेको नदी, खोला वा नाला सम्झनु पर्छ ।
- (य) “संरक्षण क्षेत्र” भन्नाले व्यास नगर कार्यपालिकाले दफा २० बमोजिम जलीय जैविक विविधता संरक्षणका दृष्टिले महत्वपूर्ण जलचर वा जलीय जैविक विविधताको प्रचुरता भएको क्षेत्र, जलीय जैविक विविधताको बासस्थानको संरक्षण वा संकटासन्न प्रजातिहरूको जनसंख्या र पर्यावरणीय समुदायको सुरक्षा गर्न वा ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक महत्वका जलीय स्थलहरू भएको नगरपालिका भित्रको कुनै त्यस्तो नदी, वा खोलाको सम्पूर्ण वा केही भाग वा कुनै पोखरी वा ताल जसलाई कार्यपालिकाले जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र भनी तोकेको वा कायम गरेको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद २

जलचर संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

३. जथाभावी तरिकाले जलचर समाउन वा मार्न नहुने : (१) कुनै व्यक्तिले कुनै पनि जलचरलाई समात्ने वा मार्ने अभिप्रायले नदी वा तालमा कुनै किसिमको विद्युतीय शक्ति, तरङ्ग वा धार (करेण्ट), विस्फोटक पदार्थ वा विषालु पदार्थको प्रयोग गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले मादी वा सेती नदीमा जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखा (घर) को आकार (साइज) नगरपालिकाले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको आकार (साइज) भन्दा ठूलो प्वाल भएको वा सोभन्दा सानो प्वाल भएको जाल, तियारी जाल, महाजाल तथा करेण्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्न हुँदैन ।

(३) मादी र सेती नदीमा बाहेक कलेस्ती, छाब्दी, साँगे, रिस्ती, मदी र बुल्दी खोला जस्ता खोला नाला र ताल, पोखरी, तलैयामा जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाका आकार (साइज) नगरपालिकाले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको आकार (साइज) भन्दा सानो आकार र सोभन्दा ठूलो आँखाको आकार (साइज) भएको जाल, महाजाल वा करेण्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्न हुँदैन ।

स्पष्टीकरण : यस दफा तथा सम्बन्धित अन्य दफाको प्रयोजनको लागि “खोला नाला” भन्नाले व्यास नगरपालिका क्षेत्रभित्रका कलेस्ती, छाब्दी, साँगे, बुल्दी, रिस्ती, मदी, खिरखादी खोला जस्ता खोला नाला सम्भन्धनु पर्छ ।

(४) उपदफा (२) र (३) जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मादी वा सेती नदी र यसका सहायक खोलामा तियारी जाल (गिल नेट), महाजाल वा करेण्ट जालको प्रयोग गरी माछा समाउन वा मार्न हुँदैन ।

(५) जलचर समाउनका लागि दुवाली बुज्ने, थुन्ने वा फर्काउने, टिप थाप्ने, निया थाप्ने, डोजर जस्ता मेसिनको प्रयोग गरी नदीको धार फर्काउने, घन हान्ने जस्ता तरिका, माध्यम वा औजार प्रयोग गर्न तथा रात्रीको समयमा माछा वा जलचर समाउन, पक्रन वा मार्न हुँदैन ।

४. **पैठारी वा खरिद र बिक्रीमा प्रतिबन्ध :** (१) कसैले पनि जलचर समात्न वा मार्नका लागि विषालु पदार्थ, विषादी, ब्याट्री वा नगरपालिकाले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको जालको आँखाको आकार भन्दा आँखा (घर) ठूलो वा सानोसाइज भएको जाल, तियारी जाल, महाजाल र करेण्ट जाल पैठारी वा खरिद बिक्री गर्न वा गराउन पाइने छैन ।

(२) नगरपालिकाले नगरपालिका भित्रको कुनै निश्चित क्षेत्र, कुनै वा सबै वडालाई रासायनिक विषादी वा रासायनिक मलको प्रयोग निषेधित गरी रासायनिक विषादी वा रासायनिक मल प्रयोग मुक्त क्षेत्र घोषण गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम रासायनिक मल वा रासायनिक विषादी मुक्त क्षेत्र घोषणा गरेको क्षेत्र वा सबै वडामा जैविक मल वा जैविक विषादीको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्न अनुदान प्रदान गर्न सक्नेछ ।

५. **मत्स्य भन्ड्याड, जलचर ह्याचरी वातावरणीय वहाव सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) विद्युत, खानेपानी, सिंचाई वा अन्य कुनै प्रयोजनको लागि बाँध निर्माण गर्ने निकायले जलचरको आवागमनमा बाँधा पर्न नदिनको लागि मत्स्य भन्ड्याड (फिस प्यासेज वा ल्याडर) निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको मत्स्य भन्ड्याड निर्माण गर्न वैज्ञानिक वा प्राविधिक रुपमा सम्भव नहुने भएमा त्यस्तो ठाउँमा वा आसपासको क्षेत्रमा जलचरको कृत्रिम प्रजनन गराउनको निमित्त जलचर ह्याचरी तथा जलचर नर्सरीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको निर्माण कार्य सुरु गर्नु अघि कार्यपालिकालाई लिखित रुपमा जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको बाँध निर्माण र सञ्चालन गर्दा मादी वा सेती नदीको तल्लो तटको जैविक विविधता र सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई

आघात वा क्षति पुग्न वा हुन नदिन सुख्खा याममा मादी र सेती नदीको प्रवाहको कम्तीमा पन्ध्र प्रतिशत न्यूनतम वातावरणीय वहाव (इनभायरोमेन्टल फ्लो) सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कलेस्ती, छाब्दी, साँगे, बुल्दी रिस्ती, मदी, खिरखादी खोला जस्ता मादी र सेती नदीका सहायक खोलामा बाँध निर्माण र सञ्चालन गर्दा मादी वा सेती नदीका सहायक खोलाको तल्लो तटको जैविक विविधता र सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई आघात वा क्षति पुग्न वा हुन नदिन सुख्खा याममा त्यस्ता सहायक खोलाको प्रवाहको कम्तीमा बीस प्रतिशत न्यूनतम वातावरणीय वहाव (इनभायरोमेन्टल फ्लो) सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

६. **मत्स्य भन्ड्याङ तथा संरचनाका ढोका थुन्न वा भत्काउन नहुने** : अधिकार प्राप्त व्यक्ति बाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदीमा राखिएका मत्स्य भन्ड्याङ, बाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोकालाई थुन्न वा भत्काउन हुँदैन ।

७. **नदी, खोला वा ताल प्रदुषित गराउन नपाइने** : (१) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने फोहोर मैला यथाशक्य कम उत्पादन वा निष्कासन गर्नु पर्नेछ र फोहोरबाट निस्केको दूषित पानी, फोहोरबाट निस्केको दूषित पानी रसाएर (लिचेट) जान सक्ने गरी वा ढल नदी वा तालमा चुहावट वा उत्सर्जन गरी नदी वा ताल प्रदुषित गर्न गराउन पाइने छैन ।

(२) नगरपालिका भित्रको नदी वा तालबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन्, ओसार पसार वा बिक्री वितरण, निकासी पैठारी गर्न नगरपालिकाबाट इजाजत प्राप्त संगठित संस्था वा निकायले उत्खनन् कार्य गर्दा नदी भित्रको माछा तथा अन्य जलचरहरुको बासस्थानको रूपमा उपयोग हुने ठूला ढुङ्गा, निकाल्न वा निकासी पैठारी गर्न तथा नदी वा खोलाको रहको आसपासको क्षेत्रमा कुनै किसिमको उत्खनन् कार्यहरु गर्न पाइने छैन ।

८. **पालेको आयातित वा मिचाहा प्रकृतिका वा प्रजातिका जलचर नदी वा तालमा निष्कासन गर्न प्रतिबन्ध** : (१) पोखरी वा ताल तलैयामा पालेको स्थानीय जातको वा अन्य मुलुकबाट आयातित वा मिचाहा प्रकृतिका वा प्रजातिका अन्य जलचर नदी वा सार्वजनिक पोखरी, ताल तलैया वा दहमा छाड्न वा निष्कासन गर्न पाइने छैन ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि “निष्कासन” भन्नाले माछा, भिङ्गे माछा, शंखे किरा, कछुवा लगायत अन्य जलचर ल्याएर राख्नु, राखेको माछा, भिङ्गे माछा, शंखे किरा, लगायत अन्य जलचर जम्मा गरेको वा पालेको वा कुनै हिसाबले वा तरिकाले फुत्किएर, फुत्काएर वा बगेर नदी वा तालमा जानु वा निष्कासन हुनु समेतलाई सम्भन्नु पर्छ ।

(२) कुनै निकाय, संघ संस्था वा व्यक्ति विशेषले माछा पालनका लागि पोखरी निर्माण गर्दा पोखरीको डिल जमिनको सतह माथि साधारणतया कम्तीमा पनि एक दशमलव पाँच मिटर अग्लो हुनु पर्नेछ ।

(३) स्थानीय वा अन्य मुलुकबाट आयातित मिचाहा प्रकृतिका वा प्रजातिका जलीय भ्रार, विरुवा, रुख लगायत जलीय जीव र अन्य वनस्पती नदी वा सार्वजनिक ताल, तलैया, पोखरी वा दहमा छाड्न वा निष्कासन गर्न वा गराउन पाइने छैन ।

९. **कार्यपालिकाले आदेश जारी गर्न सक्ने** : (१) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी देहाय बमोजिमका आदेश जारी गर्न सक्नेछ :

(क) तोकिएको स्थान, याम, ऋतु, महिना, नदी वा तालमा कार्यपालिकाको अनुमति बिना कुनै पनि व्यक्ति, संगठित संस्था, नगरपालिका वा निकायले

जलचर समात्न, मार्न तथा चोट पुऱ्याउन वा जलीय वनस्पती र जलीय जैविक विविधतामा सङ्कलन गर्न प्रतिबन्ध लगाउन,

- (ख) जलचर र जलीय वनस्पतीको संरक्षण सुनिश्चित गर्न नदी वा तालको पुरै वा आंशिक भाग वा कुनै क्षेत्रमा माछा र अन्य जलचर समात्ने, मार्ने, सङ्कलन गर्ने वा क्षति हुन सक्ने क्रियाकलापमा प्रतिबन्ध लगाउन,
- (ग) कुनै ताल वा नदीको त्यस्तो क्षेत्रलाई संरक्षण क्षेत्र घोषणा तथा कायम गर्न,
- (घ) जलचरका रैथाने प्रजातिलाई सुरक्षण, संरक्षण, सम्बर्द्धन, विकास तथा वृद्धि गर्न निश्चित अवधिको लागि उपयोगमा प्रतिबन्ध लगाउने,
- (ङ) कुनै खास प्रजाति वा महत्वका जलीय वनस्पती र जलचरलाई संरक्षित जीव वा संरक्षित वनस्पती तोक्न,
- (ड) परम्परागत रूपमा जलचर समाती, मारी वा सङ्कलन र बिक्री वितरण गरी जीविकोपार्जन गर्ने बोटे, माभी, दरै, कुमाल जस्ता समुदायलाई जलचर समात्ने, मार्ने, सङ्कलन गर्ने कार्यमा प्राथमिकता दिने ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले संरक्षित जलीय जीव, जलीय वनस्पती वा जलचर भनी तोकेको संरक्षित जलीय जीव, वनस्पती र जलचर समात्न, मार्न तथा चोट पुऱ्याउन वा क्षति हुन सक्ने कुनै पनि क्रियाकलाप गर्न निषेध हुनेछ ।

(३) कार्यपालिकाले उपदफा (१) बमोजिम दिएको आदेशको पालना गर्नु प्रत्येक व्यक्ति, समूह, निकाय लगायत नगरपालिका र कानुन कार्यान्वयन गर्ने निकायको समेत कर्तव्य हुनेछ ।

१०. जलचर तथा जलीय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रभावको वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने :

(१) कसैले पनि जलचर वा जलीय जैविक विविधतामा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने प्रस्तावको प्रचलित कानुन बमोजिम नगरपालिकाबाट तोकिए बमोजिमको प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रस्तावकले प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन र जलीय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रभावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा त्यस्तो प्रस्तावको साथ साथै जलचर र जलीय जैविक विविधतामा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावको निराकरण वा न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र सकारात्मक प्रभावको अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले विस्तृत वातावरणीय व्यवस्थापन योजना समेत तयार गरी कार्यपालिकामा स्वीकृतिका लागि पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रस्तावकले पेश गरेको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण अध्ययन प्रतिवेदन गुणस्तरीय भए नभएको र सो अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा जलचर तथा जलीय जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनीकरण गर्न सकिने वा नसकिने र वातावरणीय व्यवस्थापन योजनामा प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनीकरण गर्न समावेश भएका उपाय तथा कृयाकलाप र कार्यक्रमहरु पर्याप्त भए नभएको सम्बन्धमा कार्यपालिकालाई राय सुझाव दिनको लागि कार्यपालिकाले सम्बन्धित विषय विज्ञ तथा सम्बन्धित कार्यालयका प्रतिनिधि रहेको एक समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(४) कार्यपालिकाले उपदफा (५) बमोजिम संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा वातावरणीय परीक्षण अध्ययन प्रतिवेदन र वातावरणीय व्यवस्थापन योजना स्वीकृत गर्दा उपदफा (३) बमोजिमको समितिले दिएको राय सुझावलाई समेत ध्यानमा राख्नेछ ।

(५) प्रस्तावकले उपदफा (२) बमोजिम तयार गरेको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण अध्ययन प्रतिवेदन र वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यपालिकाबाट स्वीकृति नगराई सो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(६) उपदफा (१) र (२) बमोजिम स्वीकृतिको लागि पेश हुन आएको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदनबाट प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा जलचर वा जलीय जैविक विविधतामा पर्ने उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभावलाई निराकरण वा न्यूनीकरण गर्न सकिने देखिएमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदनका साथ प्रस्तावकले स्वीकृतिको लागि पेश गरेको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना समेत गुणस्तरीय भएमा मात्र कार्यपालिकाले प्रस्तावकलाई आवश्यक शर्तहरू तोकी प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(७) प्रस्तावकले उपदफा (६) बमोजिम कार्यपालिकाबाट स्वीकृत प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना पनि साथ साथै कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

११. नागरिकको कर्तव्य तथा अधिकार : (१) जलचर, जलीय जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको संरक्षण तथा दिगो उपयोग गर्नका लागि प्रत्येक व्यक्ति, समूह, संगठित संस्था, नगरपालिका र निकायको देहाय बमोजिमको कर्तव्य हुनेछ :

(क) जलचर, जलीय जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको संरक्षण गर्नु,

(ख) जलचर, जलीय जैविक विविधताका अवयव, जलीय वनस्पती, जलीय पंक्षी वा तिनको वासस्थानको संरक्षण गर्नु र क्षति नपुऱ्याउनु,

(ग) नदी वा तालमा कुनै पनि किसिमबाट मिचाहा प्रकृति वा प्रजातिका जलीय जीव तथा जलचर निष्कासन वा बिसर्जन हुन नदिनु,

(घ) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, जलीय वनस्पती र जलचरको विशेष सुरक्षा, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्नु,

(ङ) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको ऋतुमा, स्थानमा र तोकेको अवस्थाका कुनै पनि जलीय वनस्पती वा जलचरलाई समात्न, मार्न तथा चोट पुऱ्याउन नपाउने गरी मनाही गरेको जलीय वनस्पती वा जलचरको विशेष सुरक्षा, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्नु,

(च) नदी वा तालमा फोहोरको बिसर्जन, फोहोरबाट निस्केको दूषित पानी, फोहोरबाट निस्केको दूषित पानी रसाएर (लिचेट) जान सक्ने गरी वा ढल नदी वा तालमा उत्सर्जन नगरी नदी र ताल प्रदूषित हुनबाट बचाउनु,

(२) नेपाली नागरिकलाई यस ऐन वा यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमावली र यस ऐन वा नियमावली अर्न्तगत जारी गरिएको आदेशको अधिनमा रही जलचर समात्न वा मार्न र जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको दिगो उपयोग गर्ने अधिकार हुनेछ ।

१२. माछा लगायत जलचरको तथ्याङ्क राख्ने : (१) कार्यपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्रको नदी, खोला नाला, ताल तलैयामा पाइने जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलचरको विशेषज्ञ मार्फत स्थानीय जानिफकार समेतको संलग्नतामा जलचर सर्वेक्षण गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको जलचर सर्वेक्षणको लगत अभिलेख आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले राख्ने लगत कार्यपालिकाले प्रत्येक पाँच वर्षमा अद्यावधिक गर्न सक्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका नदी र तालमा रैथाने जातका माछाको सञ्चित अभिवृद्धि सुनिश्चित गर्न नदी र तालमा रैथाने जातका माछाका भुरा खरिद गरी वा अन्य कुनै तरिकाले व्यवस्था गरी छाड्न सक्नेछ ।

१३. स्थानीय नदी वा तालमा कुनै व्यक्तिलाई हक प्राप्त नहुने : यस ऐन बमोजिम नगरपालिकाबाट कुनै नदी वा तालमा अनुमति, हक, छुट, सुविधा, पट्टा वा पूर्जा वा प्रमाण पत्र प्राप्त गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक वा सहूलियत प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्ति वा समूहलाई नगरपालिकाको क्षेत्रभित्रको नदी तथा तालमा कुनै किसिमको हक वा सहूलियत प्राप्त हुने छैन ।

१४. हक हस्तान्तरण गर्न नहुने : कुनै व्यक्ति वा समूहले स्थानीय नदी वा तालमा आफूले पाएको अनुमति, हक, छुट, सुविधा, सहूलियत, पट्टा वा पूर्जा अरु कसैलाई बिक्री गर्न, बन्धकीमा दिन, दान दिन वा सट्टापट्टा गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न हुँदैन ।

परिच्छेद ३

जलीय जैविक विविधता समन्वय परिषद् तथा संरक्षण क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था

१५. कार्यपालिकाले व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्ने : (१) जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धी विषयमा कार्यपालिकालाई नीतिगत मार्गदर्शन र राय सल्लाह दिन तथा तनहुँ जिल्लाको व्यास नगरपालिकासँग सिमा जोडिएका पालिकाहरु म्याग्दे गाउँपालिका, ऋषिङ्ग गाउँपालिका, देवघाट गाउँपालिका, लमजुङ्ग जिल्लाको मध्यनेपाल नगरपालिका र कास्की जिल्लाको रुपा र मादी गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको जलीय जैविक विविधताको सामुहिक व्यवस्थापन गर्न र उपरोक्त स्थानीय तह तथा निकायहरु बीच समन्वय र सहकार्य समेत गर्नको लागि नगरपालिकाले जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समिति गठन गर्दा नगरपालिकाको नगर प्रमुखको अध्यक्षतामा गठन गर्नु पर्नेछ र सो समितिमा नगरपालिकाको उपप्रमुख, नदी रहेको क्षेत्रका वडा अध्यक्ष, स्थानीय बुद्धिजीवी तथा समाजसेवी, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति र अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा निजी क्षेत्र, गैर सरकारी संस्था र समूहको प्रतिनिधि समेत रहने गरी पन्ध्र सदस्यीय समिति गठन गर्नु पर्नेछ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले समितिको सदस्य सचिवको कार्य गर्नेछ ।

(३) समितिले आवश्यक देखेमा जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रमा कार्यरत तथा अनुभव प्राप्त संघ संस्था वा विषय विज्ञलाई समितिको बैठकमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(३) समितिको अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि पाँच वर्षको हुनेछ । पदेनको हकमा पदाधिकार रहँदासम्म हुनेछ ।

(४) समितिको बैठक सम्बन्धी र अन्य व्यवस्था नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(६) समितिले आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

१६. उपसमिति गठन गर्न सक्ने : (१) व्यवस्थापन समितिले यस ऐन अन्तर्गतको आफ्नो काम, कर्तव्य दक्षतापूर्वक समाधान गर्न वडास्तरमा आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपसमितिका सदस्यहरूको नियुक्ति, बैठक तथा अन्य विषयबस्तुहरू कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ।

१७. कार्यपालिकाले समन्वय परिषद् गठन गर्न सक्ने : (१) तनहुँ जिल्लाको व्यास नगरपालिका सिमाका म्याग्दे गाउँपालिका, ऋषिङ्ग गाउँपालिका, देवघाट गाउँपालिका, लमजुङ्ग जिल्लाको मध्यनेपाल नगरपालिका, र कास्की जिल्लाको रुपा र मादी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धमा उपरोक्त स्थानीय तहहरू र अन्य निकायहरूका बिचमा समन्वय र सहकार्य गर्न, संयुक्त नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले उल्लेखित स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी “जलचर तथा जलीय जैविक विविधता समन्वय परिषद्” गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परिषद् गठन गर्दा उपरोक्त क्षेत्रभित्रका स्थानीय तहहरू मध्येबाट वर्णानुक्रम बमोजिम आलोपालो गरी सम्बन्धित स्थानीय तहका प्रमुख वा अध्यक्षको संयोजकत्वमा गठन गरिने छ। सो परिषद्मा नगरपालिकाका प्रमुख, गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपप्रमुख, उपाध्यक्ष, नदी वा खोला रहेको क्षेत्रका वडा अध्यक्ष, स्थानीय बुद्धिजीवी, समाजसेवी र महिला, दलित तथा आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, नदी वा खोलामा जिविकोपार्जनको लागि आश्रित समुदाय तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायहरू समेतको प्रतिनिधित्व रहने गरी बढीमा २५ सदस्यीय समन्वय परिषद् गठन गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषद्को संयोजकको पदावधि परिषद्ले निर्धारण गरे बमोजिम न्यूनतम ६ महिनाको हुनेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषद्को बैठक सम्बन्धी र अन्य व्यवस्था परिषद्ले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार उपदफा (१) मा उल्लेख भएका काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त दफा १८ बमोजिम हुनेछ।

१८. जलचर तथा जलीय जैविक विविधता समन्वय परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार : (१) दफा (१७) उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको सर्वसामान्यतामा कुनै प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :

(क) तनहुँ जिल्लाको व्यास नगरपालिकासँग सिमा जोडिएका म्याग्दे गाउँपालिका, ऋषिङ्ग गाउँपालिका, देवघाट गाउँपालिका, लमजुङ्ग जिल्लाको मध्यनेपाल नगरपालिका, र कास्की जिल्लाको रुपा र मादी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धी नीति तथा योजना र कार्यक्रम उपरोक्त स्थानीय तहहरूले संयुक्त रूपमा तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,

(ख) जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धी नीति योजना नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता मुलप्रवाहीकरण गर्ने गराउने

- (ग) नीति तथा योजनाको कार्यान्वयनको अवस्थाको समीक्षा गरी समयानुकूल परिमार्जन, संशोधन गर्ने,
- (घ) सम्बन्धित स्थानीय तहको लागि जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धी आवश्यक पर्ने नीति, योजना तथा कार्यक्रमको मस्यौदा तयार गर्ने, गराउने,
- (ङ) स्थानीय तहले जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धमा तर्जुमा गरेको नीति, योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन र अनुगमनमा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने,
- (च) उपरोक्त स्थानीय तहहरू अवस्थित जलाधार, उप-जलाधार वा सम्बन्धित स्थानीय तहको कुनै निश्चित क्षेत्रको प्राकृतिक, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण वा जलचक्रलाई समेत संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने जलाधार र उपजलाधार स्तरीय कार्यक्रमको संयुक्त रूपमा तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने गराउने,
- (छ) उपरोक्त स्थानीय तहहरूले जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण सम्बन्धमा संयुक्त रूपमा तर्जुमा गरेको नीति, योजना तथा कार्यक्रम कुनै स्थानीय तहले उत्कृष्ट रूपमा कार्यान्वयन गरी विशेष उपलब्धि गरेमा सम्मान तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने,
- (ज) अन्तर सरकारी समन्वय र सहकार्यलाई प्रबर्द्धन गर्न सहजीकरण गर्नुका साथै मादी र सेती नदी प्रणाली, जैविक मार्ग वा कोरिडोर संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित स्थानीय तहहरू बिच छलफल गरी आवश्यक कार्य गर्ने,
- (झ) जलाधार स्तरीय समस्याको पहिचान गरी त्यसको सम्बोधन गर्ने साभारणीति तय गर्ने,
- (ञ) विभिन्न विकास साभेदारहरूसँग समन्वय गरी स्थानीय तहहरूले संयुक्त रूपमा तर्जुमा गरेको नीति, योजना वा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा योगदान तथा सहयोग गर्ने,
- (ट) परिषद्ले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने गराउने ।

१९. **जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्न सक्ने** : जलचर तथा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग, सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण र जलीय जैविक विविधता स्वस्थ अवस्थामा भावी पुस्तालाई हस्तान्तरण सुनिश्चित गर्नका लागि कार्यपालिकाले जलचर तथा जलीय जैविक विविधता व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी सो योजना र सोको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट समेत नगर सभाबाट पारित गराई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

२०. **जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र तोक्न सक्ने** : (१) जलीय जैविक विविधता संरक्षणका दृष्टिले महत्वपूर्ण जलीय जैविक विविधताको प्रचुरता भएको क्षेत्र, महत्वपूर्ण प्रजातिका जलचर, जलीय वनस्पती, त्यस्ता प्रजाति वा आनुवांशिक स्रोत विद्यमान भएको क्षेत्र, जलीय जैविक विविधताको वासस्थानको संरक्षण वा संकटासन्न प्रजातिहरूको जनसंख्या र पर्यावरणीय समुदायको सुरक्षा गर्न वा ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक महत्वका जलीय स्थलहरू भएको नगरपालिका क्षेत्रभित्रको कुनै नदीको सम्पूर्ण वा केही भाग वा कुनै ताललाई

कार्यपालिकाले त्यसको चार किल्ला समेत खुलाएको सूचना स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन गरी जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र वा उद्यान तोक्न वा कायम गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले एक पटक घोषित गरिसकेको जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रको स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सिमाना हेरफेर वा परित्याग गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र वा उद्यान सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२१. जलचर वा जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रमा गर्न नहुने कार्य : (१) कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा निकायले संरक्षण क्षेत्रमा देहायको काम गर्न पाउने छैन :

(क) जलचर र जलीय जैविक विविधताका अवयव सङ्कलन गर्न,

(ख) संरक्षण क्षेत्रभित्र बग्ने नदी, ताल वा पानीको कुनै स्रोत वा त्यस्ता नदीका सहायक नदी, खोला थुन्नु, फर्काउन वा त्यस्ता नदी वा तालमा कुनै हानिकारक वा बिस्फोटक बस्तु वा पदार्थहरु प्रयोग गर्न,

(ग) कुनै भू-भाग कब्जा गर्न, सफा गर्न, आवादी गर्न, खेती गर्न वा कुनै बाली उब्जाउन वा काट्न,

(घ) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण बिना जिल्ला सडक, शहरी सडक, ग्रामीण सडक वा साना सहायक सडक निर्माण गर्न,

(ङ) रुख, विरुवा, भाडी काट्न, ढाल्न, हटाउन, छेक्न वा आगो लगाउन वा अरु कुनै प्रकारले हानी नोक्सानी पुऱ्याउन,

(च) जलीय जैविक विविधताका अवयव वा भाग, जलचर, जलीय वनस्पती, जलचर, जलीय पंक्षी वा तिनको वासस्थानलाई क्षति पुऱ्याउन,

(छ) जलचर तथा जलीय जैविक विविधताका अवयव, जलीय वनस्पती, जलीय पंक्षीलाई समात्न, पक्रन, मार्न वा अन्य कुनै किसिमले क्षति पुऱ्याउन,

(ज) नदी वा तालमा विष, वा हातहतियार खरखजाना वा औजार लैजान वा प्रयोग गर्न,

(झ) स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन बाहेक ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा वा माटो निकाल्न, उत्खनन गर्न वा ओसार पसार गर्न,

(ञ) जलचर तथा जलीय जैविक विविधतालाई हानी वा क्षति पुग्ने किसिमका योजना, परियोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न,

(ट) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य कार्यहरु ।

२२. जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रमा सेवा सुविधाको सञ्चालन : (१) जलीय जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रको सुरक्षा र सर्वोपरि हितको निमित्त कार्यपालिकाले कार्यविधि तर्जुमा गरी उक्त कार्यविधि बमोजिम कुनै व्यक्ति वा निकायसँग करार गरी पर्यापर्यटनका लागि घरबास (होमस्टे), होटल, लज, जलीय पर्यटन, जलयात्रा वा यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा वा सुविधाको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्ति वा निकायसँग करार गरी घरबास, होटल, लज, जलीय पर्यटन, जलयात्रा वा यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा सञ्चालन गर्दा जलचर एवं जलीय जैविक विविधतामा प्रतिकूल असर पर्ने गरी गर्नु हुँदैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम करार नगरी कुनै पनि व्यक्ति वा निकायले संरक्षण क्षेत्रभित्र कुनै पनि किसिमको सेवा वा सुविधा सञ्चालन गर्न पाउने छैन ।

परिच्छेद ४

समुदायमा आधारित जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

२३. ताल वा नदी समूहलाई हस्तान्तरण गर्न सक्ने : (१) कार्यपालिकाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई विधान बमोजिम ताल वा नदीको कुनै निश्चित भाग वा क्षेत्रको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग गर्न तथा प्रचलित कानून बमोजिम संरक्षित प्रजातिहरू बाहेकका जलीय जैविक विविधताका विभिन्न अवयवहरू, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पती र जलचर समात्न, मार्न वा सङ्कलन, बिक्री वितरण गर्न र अन्य माध्यमद्वारा प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण गर्न पाउने गरी ताल वा नदीको कुनै भाग सामुदायिक ताल वा नदीको रूपमा समूहलाई सुम्पन वा हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले समूहहरूलाई परिचालन गरी तोकिए बमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह गठन गर्न विधान तयार गर्न आवश्यक प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक नदी वा ताल सुम्पदा वा हस्तान्तरण गर्दा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरणको प्रमाण पत्र दिनेछ ।

(४) नगरपालिका र वडास्तरमा गठित अनुगमन समितिले उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको सामुदायिक नदी वा तालको कम्तीमा चौमासिक रूपमा अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

२४. सामुदायिक नदी र तालको निर्धारण : (१) कार्यपालिकाले नदी वा तालको कुनै भाग वा क्षेत्र समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा सुम्पदा वा हस्तान्तरण गर्दा टोल वस्तीबाट नदी वा तालको दूरीका साथै नदी वा ताल व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय समुदायको चाहना, व्यवस्थापन क्षमता र परम्परागत उपभोग समेतलाई ध्यान दिनु पर्नेछ ।

(२) समूहको घरधुरी पहिचान गर्दा देहायका आधारहरूलाई मध्यनजर गरी गर्नु पर्नेछ :

(क) सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा हस्तान्तरण गरिने नदी क्षेत्र वा तालको जलचर, जलीय वनस्पती वा जलीय जैविक विविधताका विभिन्न अवयवहरूमा आश्रित समुदाय,

(ख) सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा हस्तान्तरण गर्ने नदी क्षेत्र वा तालमा आश्रित घरधुरी,

(ग) नदीको उक्त क्षेत्र वा ताल परम्परागत रूपमा भोगचलन गर्दै आएका घरधुरी,

(घ) नदीको उक्त क्षेत्र वा ताल पायक पर्ने घरधुरी,

(ङ) नदीको उक्त क्षेत्र वा तालको संरक्षण र व्यवस्थापनमा योगदान दिन सक्ने घरधुरी,

(च) समूहमा समावेश हुन चाहना भएका नदीका क्षेत्र वा तालमा आश्रित घरधुरी,

२५. सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरण गरिने र जलचर संरक्षण समूहको गठन तथा दर्ता प्रकृया : (१) कुनै नदी क्षेत्र वा ताललाई सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने समुदायका सदस्यहरूले कार्यपालिकामा वडा समितिको सिफारिस सहित लिखित रूपमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले यथाशक्य चाँडो प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन प्राविधिक कर्मचारीलाई सम्बन्धित क्षेत्रमा खटाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम नगरपालिकाका कर्मचारीले सम्बन्धित वडा कार्यालय समेतको सहयोग लिई समूह गठन गर्न र त्यसको विधान तयार गर्न समुदायलाई सहयोग गर्नु पर्नेछ । समूहको विधानमा अन्य कुराहरुको अतिरिक्त दफा २६ मा उल्लेखित विषयहरुको सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम तयार भएको विधानमा उल्लेख भए अनुरूप नदी वा ताल सामुदायिक नदी वा तालका रूपमा समुदायलाई सुम्पिने वा हस्तान्तरण गरिने भाग वा क्षेत्रमा अवस्थित घरधुरी सदस्य रहने गरी एक समूह गठन गरी समूहको विधान सहित अनुसूची १ बमोजिमको ढाँचामा कार्यपालिकामा समूह दर्ता गराउन समूह भेला गराई उक्त भेलाको निर्णय तथा उक्त भेलामा उपस्थित प्रत्येक घरधुरीका एकएक व्यक्तिको सहिछाप सहित दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको दरखास्त दिने समूह त्यसको विधान अनुरूप गठन भएको देखिन आएमा कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो समूहलाई दर्ता गरी, यस ऐन तथा कार्यपालिकाले तोकिदिएको शर्तहरु पालन गर्न कबुलियतनामा गराई सम्बन्धित ताल वा नदीको कुनै निश्चित भाग वा क्षेत्रको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग गर्न तथा प्रचलित कानून बमोजिम संरक्षित प्रजातिहरु बाहेकका जलीय जैविक विविधताका विभिन्न अवयवहरु, जलीय वनस्पती, माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पती र जलचर समात्न, मार्न वा सङ्कलन, बिक्री वितरण गर्न र अन्य माध्यमद्वारा प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण गर्न पाउने गरी ताल वा नदीको कुनै भाग सामुदायिक ताल वा नदीको रूपमा संरक्षण तथा दीगो उपयोग गर्ने हक सहित ताल वा नदीको कुनै निश्चित भाग वा क्षेत्र सम्बन्धित समूहलाई सुम्पिई वा हस्तान्तरण गरी उक्त समूहलाई अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाण पत्र दिनु पर्नेछ ।

२६. समूहको विधानमा समावेश गर्नु पर्ने विषयहरु : समूहले देहायका विषयहरु समावेश गरी सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विधान तयार गर्नु पर्नेछ :

- (क) समूहको नाम, ठेगाना, सिमाना, क्षेत्रफल, वार्ड नम्बर, नदी क्षेत्र वा तालको अवस्था र किसिम, समूहको उद्देश्य तथा कार्यहरु, सामुदायिक नदी क्षेत्र वा ताल व्यवस्थापनको उद्देश्य,
- (ख) सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालको नक्शा, नदीको क्षेत्र वा भाग विभाजन र यसको विवरण, माछा लगायत अन्य जलचरको किसिम, मुख्य जात एवं प्रजाति, उपयोगी जात र प्रजाति, तथा प्राकृतिक पुनरुत्पादनको स्थिति,
- (ग) समूहलाई हस्तान्तरण हुने वा सुम्पिने सामुदायिक नदी क्षेत्र वा ताल क्षेत्रभित्र रहने समूहका सदस्यको घरधुरी क्षेत्रभित्र रहने घरधुरी संख्या, सदस्यहरुको नाम, थर र वतन, पारिवारिक विवरण महिला, पुरुष संख्या,
- (घ) जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पती, जलचर, जलीय जीव तथा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान र सम्बर्द्धनका अन्य कार्यहरुको विवरण,
- (ङ) ओत (ओद) तथा अन्य जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलचरको प्रजनन क्षेत्र, माछाका भुराहरु खेल्ने र हुर्कने ठाउँ, भाग, त्यस्ता क्षेत्रको विवरण र संरक्षण तथा व्यवस्थापनको तरिकाको विवरण,
- (च) माछाले अण्डा पार्ने क्षेत्र लगायत अन्य जलचरको प्रजनन क्षेत्र, माछाका भुराहरु खेल्ने र हुर्कने ठाउँ, भाग वा क्षेत्रमा माछाले अण्डा पार्ने लगायत अन्य जलचरले प्रजनन गर्ने, माछाका भुराहरु खेल्ने र हुर्कने महिना तथा यामहरुमा माछा र अन्य जलचर समात्ने,

- मार्ने वा सङ्कलन गर्ने कार्यमा प्रतिबन्ध लगाई सो बमोजिम त्यस्ता ठाउँ, भाग, वा क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने गराउने कार्यहरूको विवरण,
- (छ) प्रस्तावित सामुदायिक नदी क्षेत्र, गहिरो रह क्षेत्र, तालको कुन कुन क्षेत्रमा वर्षभरि जलीय स्तनधारी जीव, जलीय वनस्पती र जलचर समात्न वा मार्न प्रतिबन्ध लगाउने हो त्यस्ता क्षेत्रको विवरण,
- (ज) दुर्लभ, संकटासन्न र संकटासन्न प्रजातिका जलीय स्तनधारी जीव, जलीय वनस्पती, माछा तथा अन्य जलचरहरूको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान,
- (झ) जलीय स्तनधारी जीव, जलीय वनस्पती र जलचरको अदिगो रूपमा सङ्कलन गर्ने कार्य र दोहन रोक्न तथा नियन्त्रण गर्न अपनाइने तरिकाहरूको विवरण लगायत तियारी जाल (गिल नेट), महाजाल वा करेण्ट जाल जस्ता माछा र अन्य जलचर समात्ने, मार्ने वा सङ्कलन गर्न प्रयोग गरिने औजारको नियमन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ञ) एक वर्षमा कुन कुन महिनामा र कुन कुन क्षेत्रमा प्रचलित कानूनले वा नगरपालिकाले संरक्षित तोकेका प्रजातिहरू बाहेकका जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलचर सङ्कलन गर्ने हो सोको विवरण लगायत एक महिनामा बढीमा कति दिन जलीय जीव, तथा जलचर सङ्कलन गर्न पाउने हो सोको विवरण,
- (ट) सामुदायिक नदी क्षेत्र वा ताल वरिपरी खेती योग्य जमिनमा रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग घटाई प्राङ्गारिक मल तथा विषादीको प्रयोगमा बढवा लगायत त्यस्ता मल तथा विषादी बगेर नदी वा तालमा गई नदी क्षेत्र वा तालमा प्रदुषण हुने वा हुन सक्ने प्रदुषणको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि अपनाउने तरिका तथा क्रियाकलापको विवरण,
- (ठ) हेरालु सम्बन्धी व्यवस्था र माछा तथा जलचरको अनियमित वा गैर कानुनी रूपमा सङ्कलन, पक्रने वा मार्ने कार्यको रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी समुदायमा आधारित व्यवस्था,
- (ड) माछा तथा अन्य जलचरको बिक्री वितरण, जलीय जैविक विविधतामैत्री उद्यम वा पर्यापर्यटन सञ्चालन, समूहको सदस्य नभएका व्यक्तिबाट शुल्क लिई आफ्नो सामुदायिक नदी वा ताल क्षेत्रभित्र माछा समात्न वा मार्न दिए वापत प्राप्त रकम तथा अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने आम्दानीको उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ढ) प्रस्तावित सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालमा समूहका महिला, एकल महिला, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न घरधुरी सदस्यका लागि समन्यायिक पहुँच, दिगो उपयोग र लाभको समन्यायिक बाँडफाँड सम्बन्धी प्रावधान,
- (ण) महिला, एकल महिला, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न घरधुरीका सदस्यलाई प्रदान गरिने विशेष सुविधा, सहूलियत र प्रतिफलको विवरण,
- (त) समूहको सदस्यता, सदस्यता प्राप्ति सम्बन्धी व्यवस्था तथा शुल्क, सदस्यता समाप्ति सम्बन्धी व्यवस्था,
- (थ) समूहको सदस्यता प्रदान गर्दा जलचरमा आश्रित समुदायलाई प्राथमिकता दिने सम्बन्धी व्यवस्था,
- (द) साधारण सभा तथा विशेष साधारण सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ध) कार्यसमितिको गठन, कार्यसमितिका प्रमुख पदहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न घरधुरीको प्रतिनिधित्व सुनिश्चत गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था,
- (न) कार्यसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार, पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य तथा अधिकार,
- (प) कार्यसमितिका पदाधिकारी वा सदस्यको जिम्मेवारी समाप्त हुने अवस्था,

- (फ) सामुदायिक नदी वा ताल क्षेत्रभित्र यस ऐन वा यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमावली विपरीत कार्य गर्ने समूहका सदस्य तथा समूहको सदस्य नभएको व्यक्तिलाई हुने जरिवाना सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ब) विधान विपरीत काम गर्ने समूहका सदस्यहरूलाई दिइने सजाय र समूहका सदस्यलाई सजाय दिंदा पूरा गर्नु पर्ने कार्यविधि,
- (भ) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य विषयवस्तुहरू ।

२७. **समूह संगठित संस्था हुने** : (१) सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित, संगठित र गैरनाफामूलक सामाजिक संस्था हुनेछ ।

(२) समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै छाप हुनेछ ।

(३) समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेच बिखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ ।

(४) समूहले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस उजुरी गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

२८. **सामाजिक समावेशिता तथा समन्याय कायम गर्नु पर्ने** : (१) समूहका साधारण सदस्यमा कम्तिमा एकाउन्न प्रतिशत महिला, एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न वर्गका सदस्य हुनु पर्नेछ ।

(२) समूहको कार्यसमिति नौ सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा पाँच सदस्य र कार्यसमिति एघार सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा छ सदस्य तथा कार्यसमिति तेह्र सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा सात सदस्य लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा महिला, दलित वा आदिवासी जनजाति समुदायबाट हुनु पर्नेछ ।

(३) समूहको कार्यसमितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र सहसचिव, पद मध्ये कुनै तीन पदमा महिलाको प्रतिनिधित्व हुनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम समूहको कार्यसमितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र सहसचिव पदमा निर्वाचन, मनोनयन वा अन्य माध्यमद्वारा पदाधिकारीहरूको चयन गर्दा कोषाध्यक्ष पदमा महिलाको चयन गर्नु पर्नेछ ।

(५) समूहले महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न सदस्यलाई अन्य सदस्यको तुलनामा जलीय श्रोत र जलचरमा समन्यायिक पहुँच र लाभको समन्यायिक वितरण सुनिश्चित गर्नका लागि समूहका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, तथा विपन्न सदस्यलाई जलीय श्रोत र जलचरमा अन्य सदस्य भन्दा कम्तीमा पचास प्रतिशत भन्दा बढी पहुँच दिनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : उपदफा (५) को प्रयोजनको लागि “समन्यायिक पहुँच” भन्नाले समूहका सदस्यहरूलाई एक हप्तामा दुई दिन माछा समात्न वा मार्न दिने हो भने महिला, एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न सदस्यलाई एक हप्तामा तीन दिन माछा सङ्कलन गर्न वा मार्न दिने वा नगद वा श्रम योगदान गर्न पर्दा पनि आंशिक मिनाहा दिने जस्ता उपाय सम्भन्नु पर्छ ।

२९. **समूहको कार्यसमितिको गठन** : (१) समूहको कार्यसमिति कम्तिमा सात र बढीमा पन्ध्र सदस्यीय हुनेछ र कार्यसमिति गठन गर्दा समूहको क्षेत्रभित्रका विभिन्न जात जातिको प्रतिनिधित्व र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका साथै समूहको सेवा क्षेत्रभित्रका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरू र जनघनत्वको प्रतिनिधित्वलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

(२) समूहको कार्यसमितिको कार्यकाल तीन वर्षको हुनेछ ।

(३) कार्यसमितिका पदाधिकारी तथा सदस्य दुई कार्यकाल पछि निरन्तर एकै पदमा बहाल रहन पाउने छैनन् ।

(४) कार्यसमितिको गठन वा विघटन समूहको साधारण सभाले मात्र गर्न सक्नेछ ।

(५) समूहको प्रत्येक वर्ष साधारण सभा आयोजना गरी समूहको वार्षिक कार्यक्रम र लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पारित गर्नु पर्नेछ ।

३०. प्रतिवेदन दिनु पर्ने : (१) समूहले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र तोकिए बमोजिम आर्थिक विवरण तथा सम्बन्धित समूहलाई सुम्पिएको वा हस्तान्तरण गरिएको सामुदायिक नदी वा तालको स्थिति समेत खुलाई समूहले आफ्नो क्रियाकलापको साधारण सभाबाट पारित वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन र आगामी वर्षको कार्ययोजना नगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदन र कार्ययोजनाको आधारमा नगरपालिकाले सम्बन्धित समूहलाई आवश्यक सुझाव दिन सक्नेछ ।

३१. समूहको कोष : (१) समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै कोष हुनेछ ।

(२) कोषमा देहायका रकमहरु जम्मा गरिने छ :

(क) सदस्यता शुल्कबाट प्राप्त रकम,

(ख) माछा तथा अन्य जलचरको बिक्री वितरण गर्दा सेवा शुल्कबाट प्राप्त रकम,

(ग) जलचर र जलीय जैविक विविधतामैत्री उद्यम वा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालनबाट प्राप्त रकम,

(घ) संघ, प्रदेश सरकार र नगरपालिकाबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ङ) कुनै नेपाली नागरिक, व्यक्ति वा संघ संस्थाबाट वा कुनै स्वदेशी व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दान दातव्यको रकम वा पुरस्कार,

(च) यस ऐनको उल्लङ्घन भएको अवस्थामा नगरपालिकाले गरेको जरिवानाबाट उठेको रकमको साथै प्रतिशतका दरले प्राप्त रकम,

(छ) समूहले आफ्नो विधान बमोजिम गरेको जरिवानाबाट प्राप्त रकम,

(ज) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिने छ ।

३२. समूहको कोषको सञ्चालन : (१) समूहको कोषमा जम्मा भएको रकम बैंकमा समूहको नाममा खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ र सो खाता कोषाध्यक्ष र अध्यक्षको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ ।

(२) समूहको कोषको व्यवस्थापन, खाता सञ्चालन तथा संस्थागत विकासका लागि नगरपालिकाले तालिमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(३) समूहको आम्दानी र खर्चको वार्षिक लेखापरीक्षण समूहको साधारण सभाले तोकेको लेखापरीक्षकबाट हुनेछ ।

(४) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि साधारण सभाले लेखापरीक्षक तोकदा कुनै लेखापरीक्षण कम्पनीलाई लगातार दुई आर्थिक वर्षभन्दा बढी तोकन पाउने छैन ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको समूहले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ६ महिनाभित्र लेखापरीक्षण गराई लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको एक प्रति नगरपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(६) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले खटाएको कर्मचारीले समूहले राखेको आम्दानी र खर्चको लेखा समय समयमा जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(७) कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३३. **सामुदायिक नदी वा तालको लगत राख्ने** : प्रमुख प्रसाशकीय अधिकृतले समूहलाई सामुदायिक नदी वा ताल हस्तान्तरण गरेपछि सोको लगत आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ ।
३४. **स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने** : यस ऐनको दफा २३ बमोजिम कुनै नदी क्षेत्र वा ताल नगरपालिकाले समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्न समूहलाई हस्तान्तरण गरेको कारणले मात्र नदी वा तालको स्वामित्व कुनै पनि समूहलाई हस्तान्तरण हुने छैन ।
३५. **सामुदायिक नदी वा तालमा गर्न नहुने काम** : (१) समूहले सामुदायिक नदी वा तालमा विधानले निषेध गरेका कार्यको अतिरिक्त देहायको कुनै कार्य समेत गर्नु गराउनु हुँदैन :
 (क) नदी वा ताल र माछा लगायत अन्य जलचर मास्न, सामुदायिक नदी वा तालले चर्चेको जग्गा धितो बन्धकी राख्न वा अरु कुनै किसिमले हस्तान्तरण गर्न,
 (ख) यस ऐन, जलचर संरक्षण ऐन, २०१७ वा प्रचलित कानून विपरीत जलीय वनस्पती, जलचर, जलीय जीव तथा जलीय जैविक विविधताको क्षति पुऱ्याउन, पक्रन वा मार्न वा अन्य कार्य गर्न तथा वन्यजन्तु पक्रन वा मार्न,
 (ग) नदीको सनातन बहावको धार परिवर्तन गर्न,
 (घ) भू-क्षय हुने कुनै काम गर्न,
 (ङ) कार्यपालिकाको अनुमति बेगर माटो, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आदि निकाल्न वा ओसार पसार गर्न,
 (च) जलीय जैविक विविधताको बासस्थान, खाद्यचक्र र जलीय जैविक विविधतामा ह्रास आउने अन्य कुनै काम गर्न,
 (छ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरु ।
३६. **जलचरको सङ्कलन तथा बिक्री वितरण** : (१) समूहले प्रचलित कानून, यस ऐन, यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमावली, यस ऐन वा नियमावली अर्न्तगत जारी गरिएको आदेश र विधानले प्रतिबन्ध गरेका जलचर बाहेक अन्य जलचर सङ्कलन तथा बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।
 (२) उपदफा (१) बमोजिम माछा लगायत अन्य जलचर सङ्कलन गर्ने कार्यका साथै उक्त नदी क्षेत्र वा तालमा समूहले संरक्षण, पुनरुत्थान, र स्तरोन्नतिका कार्य समेत गर्नु पर्नेछ ।
३७. **सदस्यता शुल्क तथा सेवा शुल्क निर्धारण गर्दा ध्यान दिनु पर्ने** : (१) सदस्यता शुल्क निर्धारण गर्दा समूहका एकल महिला, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति असहाय तथा विपन्न घरधुरी सदस्यले समेत बेहोर्न सक्ने मनासिव रकम मात्र तोक्नु पर्नेछ ।
 (२) समूहले सदस्यता शुल्क तिर्न असमर्थ समूहका एकल महिला, अपाङ्गता भएको व्यक्ति र विपन्न दलित, आदिवासी, जनजाति, असहाय तथा अन्य विपन्न घरधुरी सदस्यको हकमा उपदफा (१) बमोजिमको सदस्यता शुल्क त्यस्ता घरधुरी सदस्यको आंशिक वा पूर्ण मिनाहा दिन सक्नेछ ।
 (३) समूहले सेवा शुल्क निर्धारण गर्दा समूहका घरधुरी सदस्यले सङ्कलन गर्ने माछाको बजार मूल्यको कम्तिमा तीन प्रतिशत र बढीमा सात प्रतिशतसम्म सेवा शुल्क निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।
 (४) उपदफा (२) बमोजिम निर्धारण गरेको सेवा शुल्क प्रत्येक सदस्यले भूक्तानी गरे पछि मात्र निजले सङ्कलन गरेको माछा बिक्री वितरण गर्नु पर्नेछ ।

३८. विधानमा संशोधन : (१) समूहले समूहको विधानको संशोधन गर्नु पर्ने भएमा संशोधन सम्बन्धी प्रस्ताव समूहको साधारण सभाको दुई तिहाई बहुमतको निर्णयबाट पारित गराई सो बमोजिम आवश्यकता अनुसार समयानुकूल संशोधन गर्न सक्नेछ र त्यस्तो संशोधन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट स्वीकृत भएपछि मात्र लागू हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समूहले विधानमा गरेको संशोधनले नदी वा ताल तथा जलचर वा जलीय जैविक विविधतामा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो संशोधनको जानकारी प्राप्त भएको तीस दिनभित्र समूहलाई सो संशोधन लागू नगर्न निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु समूहको कर्तव्य हुनेछ ।

३९. नवीकरण गराउनु पर्ने : समूहले प्रत्येक दुई दुई वर्षमा आर्थिक वर्ष समाप्त भएको छ महिनाभित्र सम्बन्धित वडा कार्यालयको सिफारिस सहित नगरपालिकामा समूहको नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

४०. सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सकिने : (१) दफा २५ बमोजिम सुम्पिएको सामुदायिक नदी वा तालमा समूहले विधान बमोजिम कार्यसञ्चालन गर्न नसकेमा वा नदी वा ताल तथा जलचर, जलीय जैविक विविधता वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली वा यस ऐन वा नियमावली अर्न्तगत जारी गरिएको आदेश बमोजिम पालन गर्नु पर्ने शर्तहरू पालन नगरेमा नगरपालिकाले त्यस्तो समूहको दर्ता खारेज गर्न र त्यस्तो सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समूहको दर्ता खारेज गरी सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि त्यस्तो समूहलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सफाई पेश गरेमा सफाई सन्तोषजनक पाइएको समूहका पदाधिकारीलाई भविष्यमा यस ऐन, नियम, प्रचलित ऐन कानून र समूहको विधानको पूर्णतः पालना गर्ने कागज गराई समूहको दर्ता खारेज गर्ने प्रक्रिया अन्त्य गरिनेछ ।

(४) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि समूहको कार्यसमितिका पदाधिकारी वा सदस्यहरूले समूहको हितको नाममा वा अन्य कुनै कारणले यस ऐन, यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमावली वा समूहको विधान विपरीत कुनै काम कारबाही गरेको भनी समूहको वा अरु कसैको उजुरी परी कसुर प्रमाणित भएमा त्यस्ता पदाधिकारीलाई र सदस्यलाई यस ऐनमा व्यवस्था भएको जरिवानामा पच्चीस प्रतिशत थप जरिवाना हुनेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम कागज गराई सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न समूहलाई निरन्तरता प्रदान गरेकोमा सो समूहले पुनः उपदफा (१) मा उल्लेख भएका क्रियाकलाप गरेमा नगरपालिकाले निर्णय गरी समूहको दर्ता खारेज र सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (३) र (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि समूहका पदाधिकारीहरूले समूहको हितको नाममा यो ऐन, यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियम वा यस ऐन वा नियमावली अर्न्तगत जारी भएको आदेश वा विधान विपरीत कुनै काम कारबाही गरेमा निजलाई यस ऐन बमोजिम जरिवाना गर्न बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

४१. सामुदायिक नदी तथा ताल पुनः सुम्पन सकिने : दफा ४० को उपदफा (५) बमोजिम फिर्ता लिएको सामुदायिक नदी, खोला, ताल तथा तलैया दफा ५२ बमोजिम तत्सम्बन्धी निर्णय बदर भएमा कार्यपालिकाले साविक कै समूहलाई पुनः सुम्पनु पर्नेछ ।

४२. विधान विपरीत काम गर्नेलाई दण्ड जरिवाना : (१) सामुदायिक नदी वा तालमा कुनै सदस्यले विधान विपरीत हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित समूहले उपयुक्त नसिहत दिन वा जरीवाना गर्न सक्नेछ र कुनै हानी नोक्सानी भएकोमा बिगो समेत असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
(२) समूहको सदस्य नभएको व्यक्तिले यस ऐन वा विधान विपरीत कुनै कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजिमको जरिवानाका अतिरिक्त समूहको कार्यसमितिको निर्णय बमोजिम निर्धारण गरेको जरिवाना समेत हुनेछ ।
४३. जलीय जैविक विविधता तथा सामुदायिक नदी वा ताल संरक्षणको लागि खर्च गर्नु पर्ने : समूहले विधान बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तिमा तीस प्रतिशत रकम सामुदायिक नदी वा तालको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा, कम्तीमा चालिस प्रतिशत समूहका विपन्न तथा गरिबीका रेखामुनी रहेका सदस्यलाई टेवा पुग्ने र महिला सशक्तिकरणमा खर्च गर्नु पर्ने र बाँकी रकम समूहको हितको लागि विकास कार्यमा तथा गरिबी न्यूनीकरण गर्ने कार्यमा खर्च गर्नु पर्नेछ ।
४४. सामुदायिक नदी वा तालमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने : साधारण सभाको निर्णय बमोजिम समूहले नगरपालिकाको पूर्व अनुमति लिई विधानको अधिनमा रही जलचर र जलीय जैविक विविधतामैत्री उद्यम तथा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सामुदायिक नदी वा तालमा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
४५. नयाँ सदस्यसँग बढी सदस्यता शुल्क लिन नमिल्ने : अंशवण्डा भई, बसाई सराई गरी वा अन्य कुनै किसिमले सामुदायिक नदी क्षेत्रभित्र बसोबास गर्न आउने नयाँ घरधुरीले समूहको सदस्यता प्राप्त गर्न निवेदन दिएमा त्यस्ता घरधुरीलाई समूहको कार्यसमितिले सदस्यता शुल्क वापत समूहको विद्यमान सदस्यता शुल्कमा बढीमा पच्चीस प्रतिशतसम्म मात्र थप सदस्यता शुल्क लिई समूहको सदस्यता प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ५ कसुर तथा जरिवाना

४६. कसुर : (१) कसैले देहायको कुनै कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसुर गरेको मानिनेछ :
- (क) कुनै व्यक्तिले कुनै नदी वा तालमा रहेको कुनै जलचरलाई समात्ने तथा मार्ने अभिप्रायले त्यस्तो नदी वा तालमा वा त्यसको आसपासमा कुनै किसिमको विद्युतीय शक्ति, तरङ्ग वा धार (करेण्ट), विष्फोटक पदार्थ, रासायनिक विषालु पदार्थको प्रयोग गरेमा ।
  - (ख) मादी वा सेती नदीमा माछा वा जलचर समात्ने अभिप्रायले जालको आँखा (घर) को नगरपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको आकार (साइज) भन्दा सानो आकार र सोभन्दा ठूलो आँखाको आकार (साइज) भन्दा ठूलो प्वालको जाल, चौदी, माहाजाल र करेण्ट जाल जस्ता जाल प्रयोग गरेमा,
  - (ग) जलचर वा माछा सङ्कलन गर्न, पक्रन वा मार्न वा अन्य कुनै प्रयोजनका लागि डोजर वा जेसिवी जस्ता मेसिनको प्रयोग गरी नदी वा खोलाको धार परिवर्तन गरेमा,
  - (घ) मादी वा सेती नदीका सहायक कलेस्ती, छाब्दी, साँगे र बुद्धी खोला जस्ता सहायक खोला नाला र ताल सहायक खोलामा कसैले पनि जलचर समात्न वा मार्नका लागि जालको आँखा (घर) को साइज नगरपालिकाले राजपत्रमा

- सूचना प्रकाशन गरी तोकेको आकार (साइज) भन्दा सानो आकार र सोभन्दा ठूलो आँखाको आकार (साइज) भएको जाल, तियारी, महाजाल, वा करेण्ट जाल पैठारी वा खरिद बिक्री गरेमा,
- (ङ) कसैले पनि मादी वा सेती नदी वा यसका सहायक खोलामा ओत समातेमा पक्रेमा वा मारेमा,
- (च) अधिकार प्राप्त व्यक्ति बाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदी वा तालमा रहेको मत्स्य भ्याड, बाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोका थुनेमा वा भत्काएमा,
- (छ) तोकिएका जातिका जलचरलाई कुनै पनि व्यक्तिले समातेमा, मारेमा, चोट पुऱ्याएमा वा क्षति पुऱ्याएमा,
- (ज) नगरपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित आदेशद्वारा सोही आदेशमा तोकिएका ठाउँको सामुदायिक नदी वा तालमा कुनै पनि व्यक्तिले जलचरहरु समात्न, मार्न वा चोट पुऱ्याउन नपाउने गरी जारी गरेको सूचनाको उल्लङ्घन गरेमा,
- (झ) दफा ५ बमोजिम बाँध निर्माण वा सञ्चालन गर्ने निकायले मत्स्य भ्याड निर्माण नगरेमा वा जलचर ह्याचरी वा जलचर नर्सरीको व्यवस्था नगरेमा,
- (ञ) दफा ५ बमोजिम बाँध निर्माण वा सञ्चालन गर्ने निकायले मादी र सेती नदीको प्रवाहको कम्तीमा पन्ध्र प्रतिशत तथा कलेस्ती, छाब्दी, साँगे, बुल्दी रिस्ती, मदी, खिरखादी खोला जस्ता मादी र सेती नदीका सहायक खोलाको प्रवाहको कम्तीमा बीस प्रतिशत न्यूनतम वातावरणीय वहाव कायम नगरेमा,
- (ट) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले फोहोर मैला वा दूषित पानी रसाएर (लिचेट) वा ढल नदी वा तालमा चुहावट वा उत्सर्जन गरी नदी वा ताल प्रदूषित गरेमा वा नदी, खोला वा तालमा कुनै किसिमको कार, जिप, बस, डोजर, जेसिबी, ट्रक, ट्र्याक्टर जस्ता सवारी साधन धोएमा, पखालेमा वा त्यस्ता साधनबाट निस्कने डिजेल, पेट्रोल, ग्रिज, मोबिल जस्ता पदार्थ फालेमा, बिर्सजन वा निस्कासन गरेमा,
- (ठ) ताल तलैया पोखरीमा पालेको स्थानीय जातको वा अन्य मुलुकबाट आयातित माछा, भिङ्गे माछा, शंखे किरा लगायत अन्य जलचर नदी, खोला, खोला नाला वा सार्वजनिक ताल, तलैया, पोखरी, वा दहमा छाडेमा वा निस्कासन गरेमा,
- (ड) कार्यपालिकाले तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शंखे किरा, माछा, भिङ्गे माछा, लगायत अन्य जलीय वनस्पती र अन्य जलचरलाई समातेमा, मारेमा, चोट पुऱ्याएमा वा क्षति पुऱ्याएमा ।
- (ढ) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदनको विपरीत हुने गरी कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा ।
- (ण) वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तर्जुमा नगरेमा, सो योजना कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नगराएमा वा स्वीकृत योजनाको कार्यान्वयन नगरेमा ।

४७. जरिवाना : (१) दफा ४६ को खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट पहिलो पटक भए दश हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोस्रो

पटक सोही कसुर गरेमा पच्चीस हजार रुपैयाँ र तेस्रो वा सोभन्दा बढी पटक सोही कसुर गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पैतीस हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना हुनेछ ।

(२) दफा ४६ को खण्ड (ख) र (घ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट चार हजार रुपैयाँदेखि सात हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही कसुर गरेमा आठ हजार रुपैयाँदेखि बाह्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर तेस्रो वा सो भन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पन्ध्र हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(३) दफा ४६ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट पहिलो पटक भए दश हजार रुपैयाँ जरिवाना, दोस्रो पटक सोही कसुर गरेमा बीस हजार रुपैयाँदेखि पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर तेस्रो वा सो भन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि तीस हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(४) दफा ४६ को खण्ड (ङ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई कार्यपालिकाबाट पहिलो पटक भए पचास हजार रुपैयाँ जरिवाना, दोस्रो पटक सोही कसुर गरेमा एक लाख रुपैयाँ जरिवाना र सोही कसुर तेस्रो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दुई लाख रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(५) दफा ४६ को खण्ड (च) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई कार्यपालिकाबाट पचास हजार रुपैयाँदेखि तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(६) दफा ४६ को खण्ड (छ) र (ज) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट पहिलो पटक भए दुई हजारदेखि चार हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही कसुर गरेमा पाँच हजार रुपैयाँदेखि सात हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर तेस्रो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दश हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(७) दफा ४६ को खण्ड (झ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई नेपाल सरकारसँग अनुमति लिई बाँध निर्माण गरेको अवस्थामा नेपाल सरकारसँग र गण्डकी प्रदेश सरकारबाट अनुमति प्राप्त गरी बाँध निर्माण गरेको भए गण्डकी प्रदेश सरकारसँग कार्यपालिकाले सो बाँध निर्माण गर्ने निकायलाई मत्स्य भन्ड्याड निर्माण गर्न वा ह्याचरी वा जलचर नर्सरीको निर्माण गरी सञ्चालन गर्न गराउन पत्राचार गर्नेछ ।

(८) दफा ४६ को खण्ड (ञ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटक एक लाख, दोस्रो पटक तीन लाख, तेस्रो पटक नौ लाख र चौथो पटक समेत सो कसुर गरेमा उद्योगको अनुमति पत्र वा कम्पनीको दर्ता खारेज गर्न प्रदेश र संघीय सरकारसँग पहल गर्नेछ ।

(९) दफा ४६ को खण्ड (ट) बमोजिमको कसुर गर्ने व्यक्ती विशेषको हकमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले पहिलो पटक पाँच सय रुपैयाँ, दोस्रो पटक एक हजार रुपैयाँ, तेस्रो पटक एक हजार पाँच सय रुपैयाँ र सोही कसुर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दुई हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना हुनेछ र सो कसुर कुनै उद्योग, व्यवसाय, कम्पनी, कलकारखाना वा अन्य संघ संस्थाले गरेको भए पहिलो पटक दुई हजार रुपैयाँ, दोस्रो पटक तीन हजार रुपैयाँ, तेस्रो पटक पाँच हजार रुपैयाँ र सोही कसुर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दश हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना गर्नेछ ।

(१०) दफा ४६ को खण्ड (ठ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले पहिलो पटक पाँच हजार रुपैयाँ, दोस्रो पटक दश हजार रुपैयाँ, तेस्रो पटक बीस हजार रुपैयाँ र सोही कसुर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पच्चीस हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना गर्नेछ ।

(११) दफा ४६ को खण्ड (ड) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले पहिलो पटक तीन हजार रुपैयाँ, दोस्रो पटक छ हजार रुपैयाँ, तेस्रो पटक नौ हजार

रुपैयाँ र सोही कसुर चौथो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि पन्ध्र हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना गर्नेछ ।

(१२) दफा ४६ को खण्ड (ढ) र (ण) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई कार्यपालिकाले सात लाख रुपैयाँदेखि दश लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्नेछ ।

(१३) यस ऐन अन्तर्गत कार्यपालिकाले वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले तोकेको जरिवानाबाट प्राप्त रकमको साठी प्रतिशत (६०%) नगरपालिकाले सम्बन्धित समूहको खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

४८. पुरस्कार दिने : (१) यस ऐन विपरीत कसुर हुन लागेको सुराक दिने वा अभियुक्त पक्राउ गर्न सहयोग गर्नेलाई कसुरदारलाई हुने जरिवानाको पैँतीस प्रतिशत पुरस्कार स्वरुप प्रदान गरिने छ ।

(२) उपदफा (१) को बमोजिमको सुराकीको नाम, थर, बतन गोप्य राख्नु पर्नेछ ।

(३) जलचर तथा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोगमा उत्कृष्ट योगदान पुऱ्याउने समूहलाई कार्यपालिकाले तोकिएको रकम सहित अन्य पुरस्कारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

४९. अनुसन्धान अधिकृत तोक्ने : यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसुरको अनुसन्धान गर्न नगरपालिकाले कम्तीमा पाँचौ तहको कुनै कर्मचारीलाई अनुसन्धान अधिकृतको रुपमा तोक्न सक्नेछ ।

५०. कारवाही चलाउने तथा दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकारी : (१) यस ऐन बमोजिम दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकार कार्यपालिका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई हुनेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम कारवाही तथा दण्ड जरिवाना हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहकिकात गर्ने अधिकृतले सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयको परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ ।

५१. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने : यस ऐन अन्तर्गत कसुर मानिने कुनै कार्य अन्य प्रचलित कानून बमोजिम समेत कसुर हुने रहेछ भने त्यस्तो कसुरमा प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाई कारवाही गर्न यस ऐनमा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

५२. पुनरावेदन दिन सकिने : दफा ४० बमोजिम नगरपालिकाको निर्णय उपर चित्त नबुझे वा दफा ४७ बमोजिम कार्यपालिका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले गरेको जरिवानाको आदेश उपर चित्त नबुझे व्यक्तिले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैँतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

५३. जलचर र तत् सम्बन्धी औजार, माल वस्तु कब्जा गर्न सक्ने : (१) जलचर, जलीय जैविक विविधता, जलीय जैविक विविधताका अवयव, स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, माछा, लगायत जलीय वनस्पती सम्बन्धमा यो ऐन उल्लङ्घन भएको छ भन्ने भरपर्दो कारण देखिएमा त्यस्तो जलचर, जलीय जैविक विविधता, जलीय जैविक विविधताका अवयव, स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, माछा, लगायत जलीय वनस्पती र सो कसुरसँग सम्बन्धित औजार वा हतियारलाई नगरपालिकाका कर्मचारी वा प्रहरी वा समूहको पदाधिकारीले कब्जा गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गर्ने कर्मचारी वा समूहको पदाधिकारीले सो कब्जा गरिएको औजार, माल वस्तुको विवरण खोली कम्तीमा तीन जना व्यक्तिको रोहवरमा बरामदी मुचुल्का तयार गरी त्यस्तो मालमा खास चिन्ह लगाई नाप जाँच गरी सकभर चाँडो वडा कार्यालय वा नगरपालिकामा प्रतिवेदन र औजार पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गरिएको औजार, हतियार, माल वस्तु इत्यादि कार्यपालिकाको आदेश उपर पुनरावेदन नपरेमा पुनरावेदनको म्याद सकिएपछि र पुरावेदन परेको अवस्थामा जिल्ला अदालतको फैसला अनुरूप लिलाम वा नष्ट गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ६ विविध

५४. विशेष प्रजाति संरक्षण गर्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने : कार्यपालिकाले ओत, कछुवा, जलेवा जस्ता जलचर र जलमा आश्रित जलीय जीव, वनस्पती वा जलीय जैविक विविधताको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न आवश्यक अनुसन्धान, सर्वेक्षणका साथै अन्य विशेष कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।
५५. अधिकार प्रत्यायोजन : नगरपालिकाले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार कुनै सदस्य, कार्यालय वा कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
५६. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएको विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
५७. नियमावली बनाउन सक्ने : यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियमावली बनाउन सक्नेछ ।
५८. कार्यविधि वा निर्देशिका बनाउन सक्ने : यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीको कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक कार्यविधि वा निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।
५९. बचाउ : यस ऐनको उद्देश्य तथा विषय क्षेत्रमा प्रचलित कानून बमोजिम यस अधि भएका कार्यहरू यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।

अनुसूची १
(दफा २५ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)
सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको दर्ताको लागि दिइने निवेदन

श्रीमान् नगर प्रमुखज्यू
व्यास नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
दमौली, तनहुँ ।

विषय : सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह दर्ता गरिदिने बारे ।

व्यास नगरपालिकाको जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१ को व्यवस्था बमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको गठन गरी उक्त समूह दर्ता गरी पाउन सोको विधान संलग्न गरी पेश गरेका छौं । समूहको दर्ता गरी आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग समेत प्रदान गर्नुहुन अनुरोध गर्दछौं ।

निवेदक

..... सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको तर्फबाट

क्र. सं.	नाम	पद	दस्तखत
१.			
२.			
३.			
४.			
५.			
६.			
७.			
८.			
९.			

मिति :- .....

अनुसूची २
(दफा २५ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)
समूह दर्ताको प्रमाणपत्रको नमूना
व्यास नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
दमौली, तनहुँ

दर्ता नं. :-

मिति:-

समूह दर्ताको प्रमाण पत्र

श्री ..... सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह

.....
यस नगरपालिकाको मिति ..... को निर्णय अनुसार जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी ..... सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई दर्ता गरी जलचर र जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायीक वितरण गर्न सफलता मिलोस् भन्ने शुभकामनाका साथ यो प्रमाण पत्र दिइएको छ।

पालना गर्नु पर्ने विशेष शर्तहरू:

१.

२.

३.

.....सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विवरण :

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको क्षेत्र

घर धुरीको संख्या :-

कुल जनसंख्या :-

प्रमाण पत्र दिने अधिकृतको

नाम :-

दर्जा :-

दस्तखत :-

मिति :-

द्रष्टव्य : यो प्रमाण पत्र हराएमा, च्यातिएमा वा नासिएमा अर्को प्रमाण पत्र लिन एक सय रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ।

आज्ञाले
काशी राम गैरे
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत